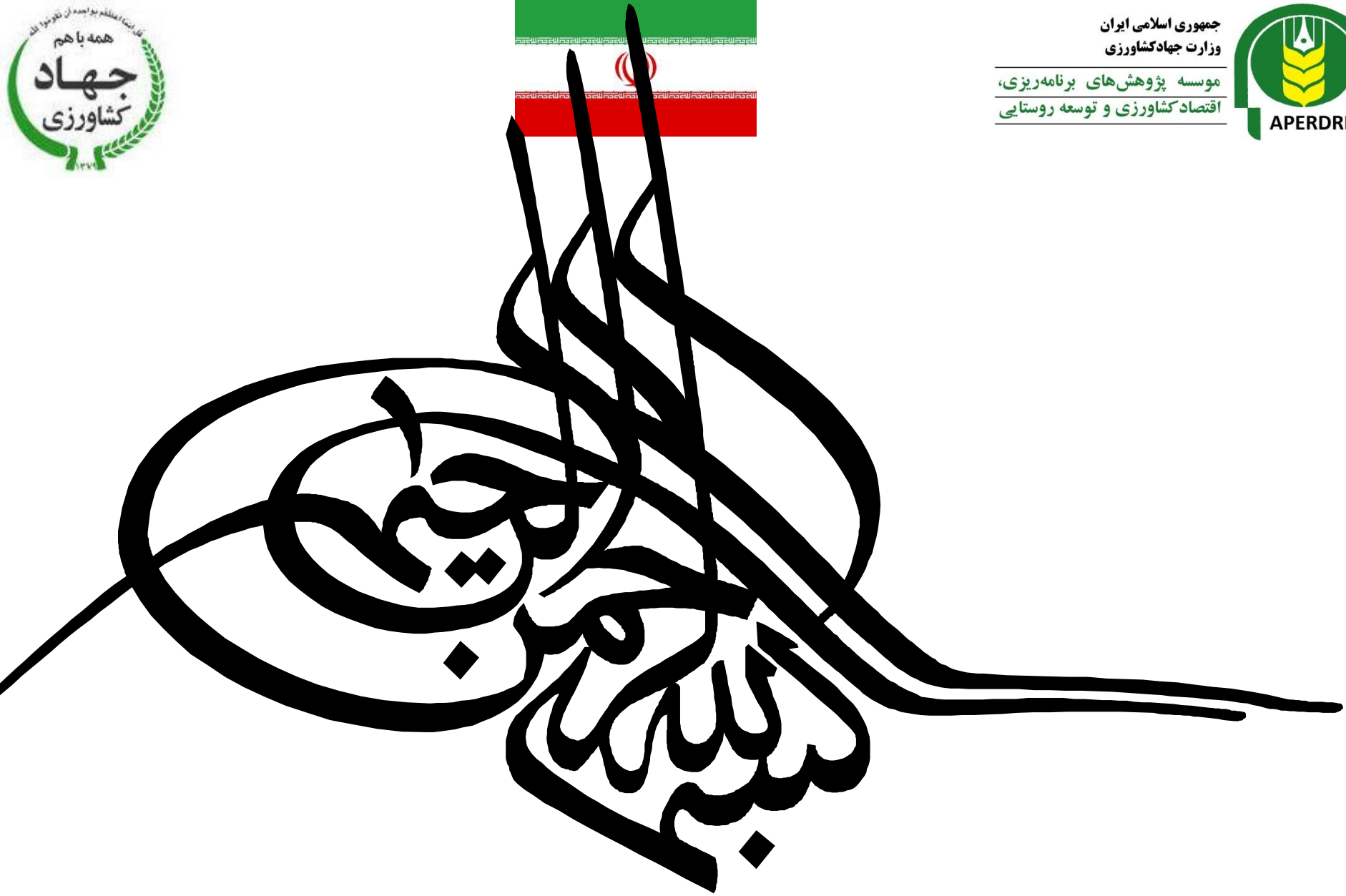

جمهوری اسلامی ایران
وزارت جهاد کشاورزی

موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی،
اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

عنوان کارگاه

تجزیه و تحلیل عوامل موثر بر ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران

دکتر کوهسار خالدي

(استادیار موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی)

۱۳ آذرماه ۱۴۰۱

مشخصات کارگاه

پرسشها:

- ارزش افزوده بخش کشاورزی چگونه محاسبه می شود؟
- وضعیت ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران در یک دهه اخیر چگونه بوده است؟
- عوامل موثر بر ارزش افزوده بخش کشاورزی کدامند؟

هدف اصلی کارگاه:

آگاهی کارشناسان و مدیران معاونتهای مختلف وزارت جهاد کشاورزی از چگونگی محاسبه ارزش افزوده و عوامل تاثیرگذار بر آن.

اهداف رفتاری کارگاه:

- آگاهی از چگونگی محاسبه ارزش افزوده کشاورزی.
- آگاهی از تعاریف دقیق مفاهیم مرتبط با ارزش افزوده کشاورزی.
- آگاهی از آخرین وضعیت ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران.
- آگاهی از مهمترین عوامل موثر بر ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران.

مبنای برگزاری کارگاه: دوره های آموزشی مصوب

سرفصلها:

- تعاریف مفاهیم مرتبط (کشاورزی، ارزش افزوده، سرمایه گذاری، و ...).
- بررسی روشهای محاسبه ارزش افزوده.
- بررسی جایگاه ارزش افزوده کشاورزی ایران در اقتصاد ملی.
- بررسی روند ارزش ستانده و مصارف واسطه بخش کشاورزی در یک دهه گذشته.
- بررسی روند ارزش افزوده کشاورزی در یک دهه گذشته.
- بررسی مهمترین عوامل موثر بر ارزش افزوده کشاورزی.
- چالشهای فراروی ارزش افزوده کشاورزی ایران.
- نتایج و پیشنهادهای اجرایی.

چند پرسش اصلی مرتبط با ارزش افزوده کشاورزی

- چه عواملی بر تغییرات ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران در **گذشته** تاثیرگذار بوده‌اند؟
- چه عواملی بر تغییرات ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران در **آینده** تاثیرگذار خواهند بود؟
- عوامل قابل کنترل و غیر قابل کنترل موثر بر ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران کدامند؟
- چگونه می‌توان ارزش افزوده کشاورزی را افزایش داد؟

تعاریف و مفاهیم

تولید: مهمترین متغیر اقتصاد

• اهداف نهایی دولتمردان و برنامه ریزان اقتصادی:

- الف). افزایش روز افزون تولید کالاها و خدمات (رشد مداوم اقتصادی)
- ب). بهبود توزیع منافع حاصل از رشد اقتصادی در سطح جامعه.
- ج). ارتقاء رفاه اقتصادی افراد.

• اجزاء رشد اقتصادی یک کشور:

- رشد اقتصادی بخش صنایع و معادن
- رشد اقتصادی بخش خدمات
- رشد اقتصادی بخش کشاورزی

ارزش افزوده؟

مفهوم ارزش افزوده (Value Added)

در یک تعریف: خرید - فروش = ارزش افزوده یا داده - ستانده = ارزش افزوده

در تعریف دیگر:

- ارزش افزوده: ارزشی که در فرآیند تولید به ارزش کالاهای واسطه‌ای افزوده می‌شود.
- ارزش افزوده در **کسب و کار**: تفاوت بین قیمت فروش و هزینه‌های تولید یک محصول، سود واحد است.
- در **اقتصاد**، مجموع سود واحد، هزینه‌های استهلاک واحد و سایر هزینه‌های **کار** برابر ارزش افزوده آن واحد است.
- ارزش افزوده در **حساب‌های ملی** به سهم عوامل تولید (زمین، نیروی کار و کالاهای سرمایه‌ای) اشاره دارد.
- ارزش افزوده ملی بین **سرمایه و نیروی کار** (به عنوان عوامل تولید) به اشتراک گذاشته شده است.

نتیجه:

در حسابداری ملی، ارزش افزوده برابر است با تفاضل ارزش تولید و هزینه‌های واسطه‌ای مربوطه بجز نیروی کار و سرمایه در یک دوره زمانی (سال):

هزینه‌های واسطه‌ای تولید - ارزش تولید = ارزش افزوده

- **GDP (تولید ناخالص داخلی):** مجموع ارزش پولی تمامی کالاها و خدمات نهایی تولید شده در داخل مرزهای هر کشور در طول یک دوره یکساله است.
- تولید ناخالص داخلی = مجموع ارزش افزوده بخشهای اقتصادی
- **GNP (تولید ناخالص ملی):** مجموع ارزش پولی تمامی کالاها و خدمات نهایی تولید شده توسط شهروندان یک کشور در طول یک دوره یکساله است.
- رابطه GDP و GNP :

انتقال از داخل به خارج - انتقال از خارج به داخل + GDP = GNP

محاسبه ارزش افزوده

روشهای محاسبه ارزش افزوده

الف). **روش تولید** (روش ارزش افزوده): در این روش به تولید از **بعد تولید** (عرضه) نگاه می‌شود. بر این اساس، GDP برابر است با ارزش پولی تمام کالاها و خدمات **نهایی** تولید شده بنگاه‌ها در طی یک سال.

ب). **روش مخارج**: در این روش به تولید از **بعد مخارج** (تقاضا) نگاه می‌شود. به جای محاسبه‌ی ارزش پولی کالاها و خدمات تولیدی شده (عرضه شده) از معادل آن که مخارج صرف شده برای تهیه‌ی آنهاست، استفاده می‌شود. بر این اساس، GDP برابر است با مجموع مخارج سالانه‌ی عامل‌های اقتصادی (خانوارها، دولت و...) در طی یک سال.

ج). **روش درآمدها**: به تولید از **بعد درآمدهای کسب شده** نگاه می‌شود. برای هر کالا یا خدمت تولید شده، درآمدی به عوامل تولید آن داده می‌شود. جمع درآمدهای پرداختی به عوامل تولید در طی یک دوره معین، مجموع درآمدهای وصول شده برای تولید کالاها و خدمات است. لذا GDP برابر است با مجموع تمامی درآمدهای کسب شده توسط خانوارها (به عنوان صاحبان عوامل تولید).

در گزارش حساب‌های ملی ایران از **روش تولید** (ارزش افزوده) برای بیان وضعیت اقتصادی کشور در قالب بخش‌ها و زیربخش‌های اقتصادی استفاده می‌شود.

○ ارزش افزوده: ارزش اضافی ایجاد شده در جریان تولید

○ طبقه بندی ارزش افزوده:

(الف). بر اساس شمول:

• ارزش افزوده‌ی ناخالص: ارزش ستانده‌ی ناخالص، منهای ارزش مصارف واسطه‌ای مورد استفاده در تولید.

• ارزش افزوده‌ی خالص: ارزش افزوده‌ی ناخالص، منهای مصرف سرمایه ثابت (استهلاک).

(ب). بر اساس سال محاسبه:

• ارزش افزوده‌ی اقتصادی بر مبنای قیمت‌های سال پایه.

• ارزش افزوده‌ی اقتصادی بر مبنای قیمت‌های سال جاری.

○ محتوای ارزش افزوده = سهم سرمایه و نیروی کار در تولید + سود

○ شاخصهای ارزش افزوده و تورم

تعریف کشاورزی

- **قانون اصلاحات ارضی مصوب سال ۱۳۳۹:** «کشاورزی، عبارت است از تولید محصول به وسیله‌ی عملیات زراعی و همچنین دامداری و تولید محصولات حیوانی».
- **قانون نحوه‌ی واگذاری و احیای اراضی مصوب شورای انقلاب در سال ۱۳۵۸:** «کشاورزی، عبارت است از بهره‌برداری از آب و زمین به منظور تولید محصولات گیاهی و حیوانی (از قبیل زراعت، باغداری، درختکاری مثمر و غیر مثمر، جنگل‌داری، جنگل‌کاری، دامداری، پرورش طیور و زنبور عسل و آبزیان)».
- کشاورزی، شامل مجموعه فعالیت‌هایی است که به تولید محصولات زراعی، باغی، دامی، آبزی، جنگلی و مرتعی می‌پردازند (خالدی، ۱۳۹۳).
- در **سیستم حساب‌های ملی (SNA)**، گروه کشاورزی شامل پنج زیربخش زراعت، دامپروری و شکار، جنگل‌داری، ماهیگیری و خدمات کشاورزی می‌باشد.

ارزش افزوده کشاورزی

- بیانگر مجموع ارزش اضافی است که در یک بازه‌ی زمانی معین در فعالیت‌های زراعی، باغی، دامی، آبی، جنگلی و خدمات کشاورزی ایجاد خواهد شد.
- از منظر سیستم حساب‌های ملی (SNA)، ارزش افزوده‌ی کشاورزی برابر است با تفاضل ارزش تولید محصولات خام کشاورزی و هزینه‌های واسطه‌ای لازم (بجز هزینه‌ی نیروی کار و سرمایه) برای تولید این محصولات.

رشد اقتصادی

درصد افزایش تولید ناخالص ملی یک کشور طی یک دوره‌ی زمانی معین.

- اگر نرخ رشد اقتصادی مثبت باشد، آنرا **رونق اقتصادی** و اگر صفر یا منفی باشد، آنرا **رکود اقتصادی** می‌نامند.
- افزایش رشد اقتصادی، هدف اساسی تمامی دولت‌هاست.

$$EG = \frac{\Delta Y_t}{Y_{t-1}} \times 100 = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}} \times 100$$

سرمایه گذاری کشاورزی (تشکیل سرمایه‌ی ثابت ناخالص کشاورزی)

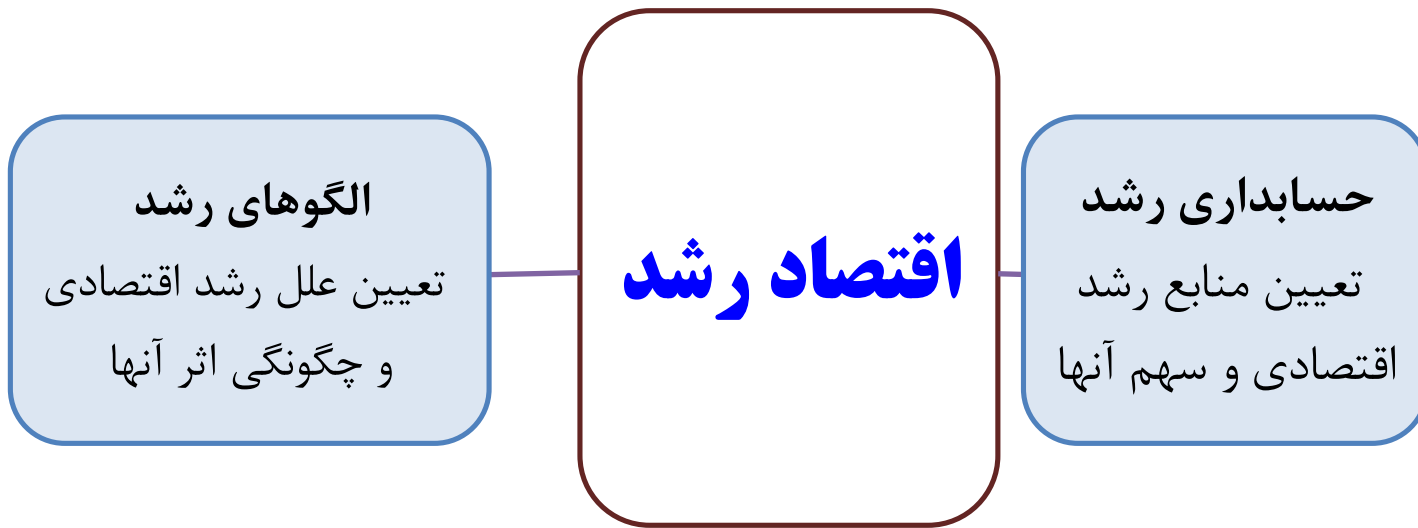
بیانگر مجموع ارزش ابزارها، ماشین‌آلات و ساختمان‌های مرتبط با تولید محصولات کشاورزی در یک دوره‌ی زمانی معین (معمولا سالانه) خواهد بود.

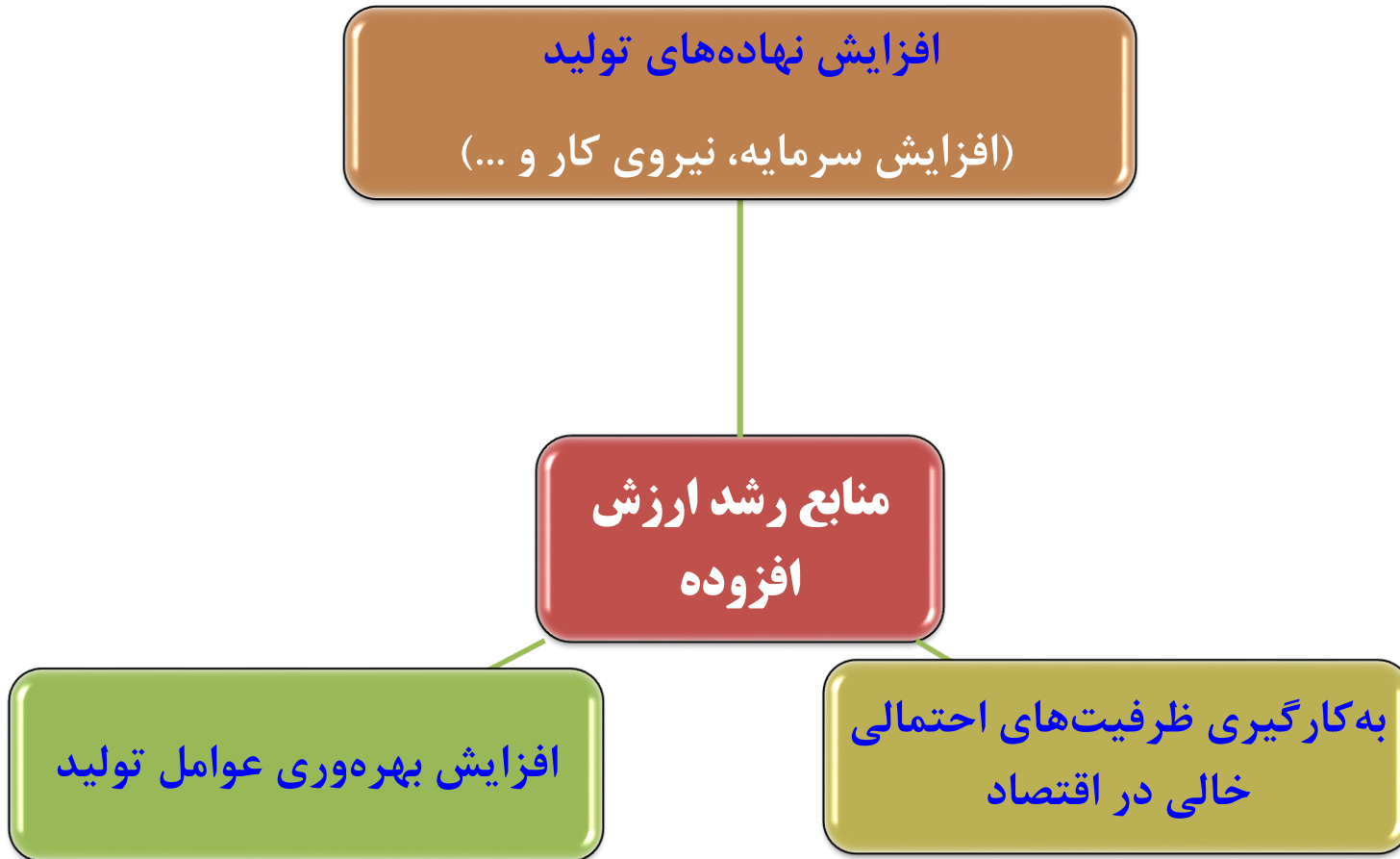
- سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات و لوازم کسب و کار کشاورزی
- سرمایه‌گذاری در ساختمانها و تاسیسات کشاورزی

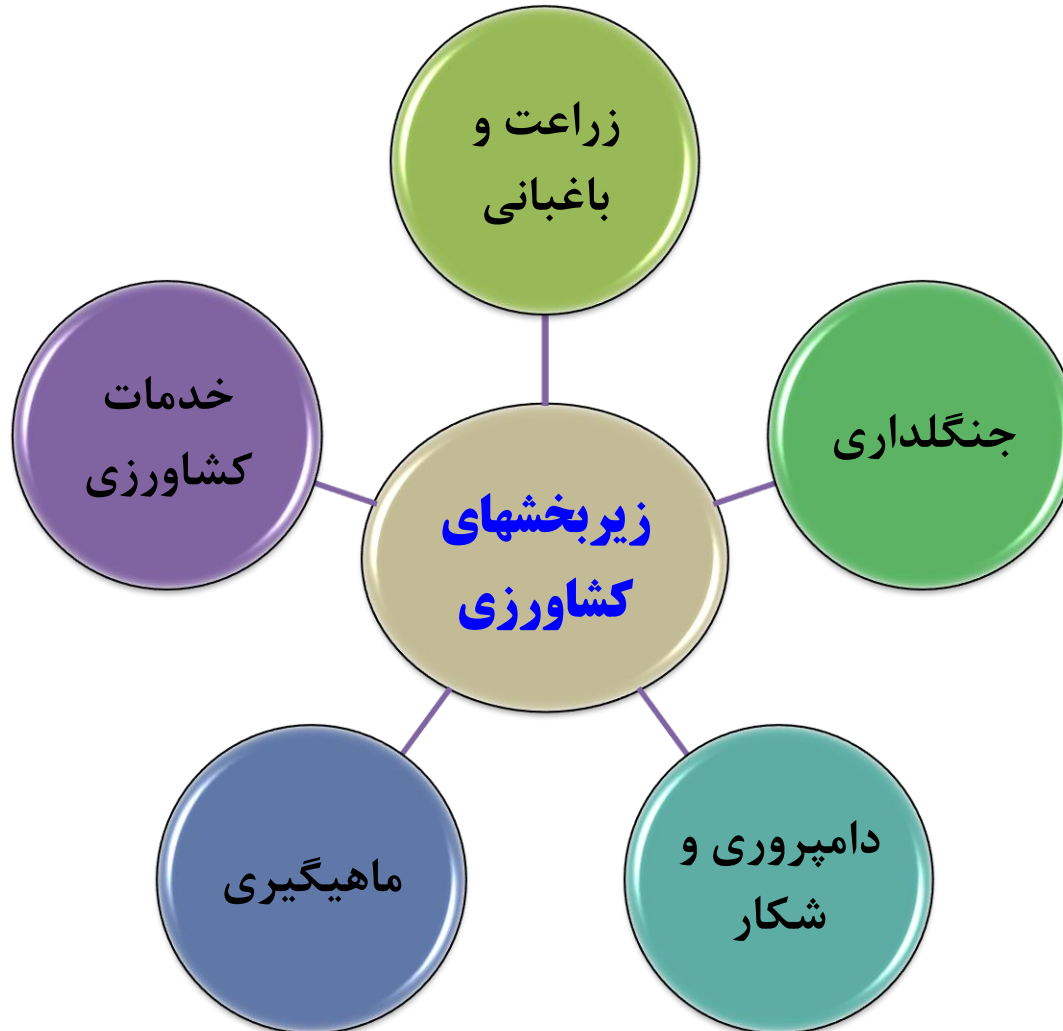
موجودی سرمایه کشاورزی

موجودی سرمایه‌ی کشاورزی، برابر است با مجموع ارزش «ساختمان و تاسیسات» و «ماشین‌آلات و تجهیزات» که در فرآیند تولید محصولات کشاورزی مورد استفاده قرار گرفته یا قابل استفاده خواهد بود.

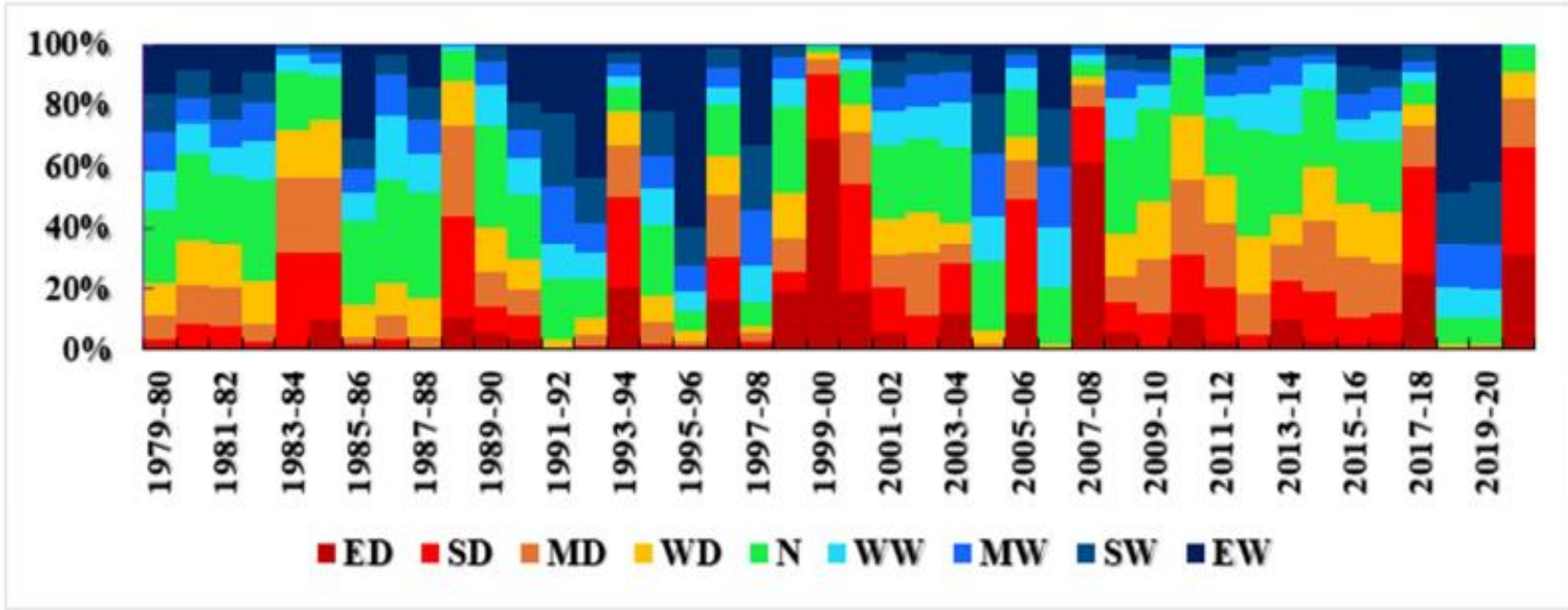
- ✓ موجودی سرمایه **ناخالص** کشاورزی
- ✓ موجودی سرمایه **خالص** کشاورزی

شرایط اقلیمی ایران در چهار دهه گذشته

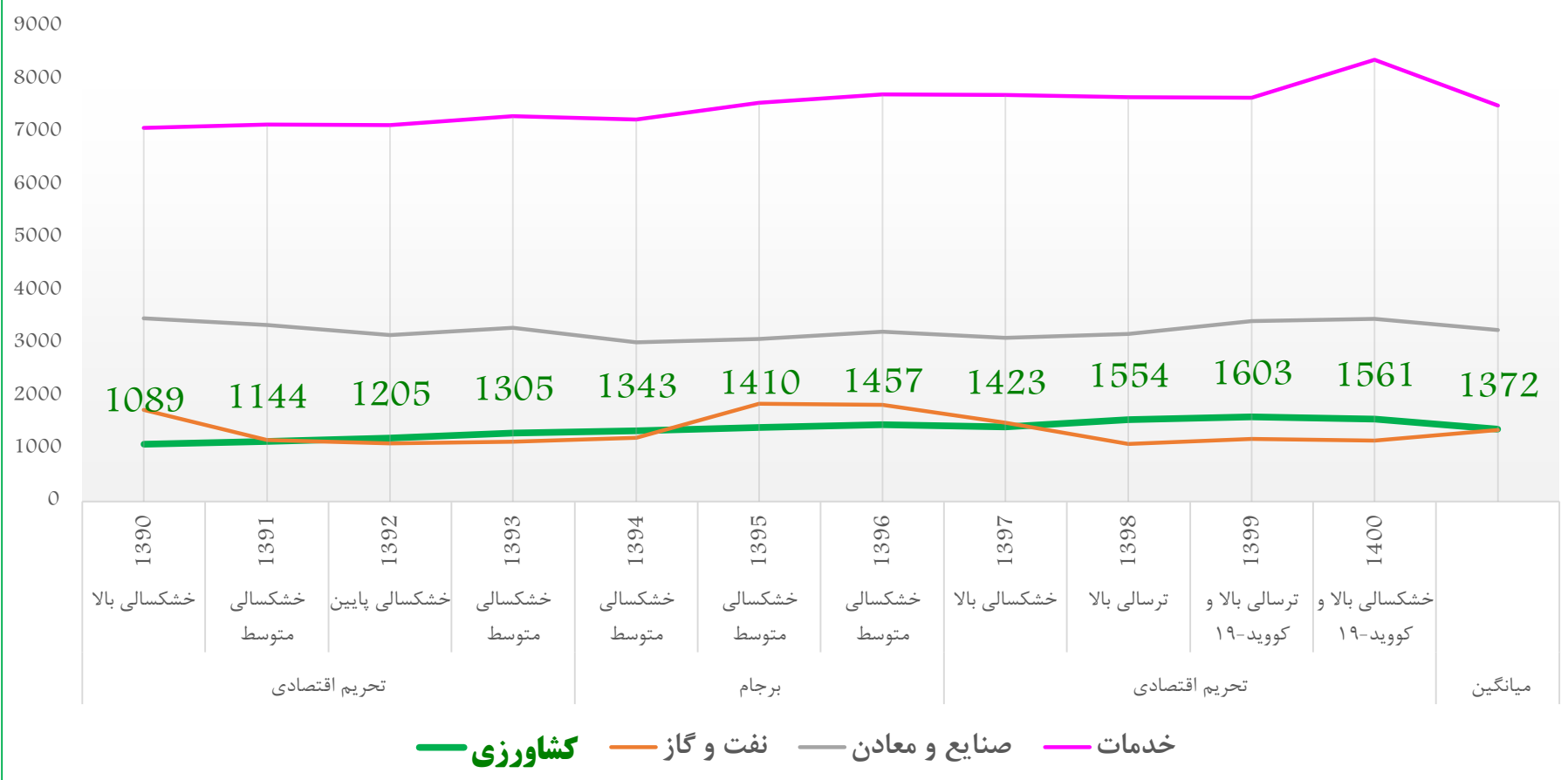
شکل ۳: درصد مساحت شدت‌های ترسالی-خشکسالی سالانه بر روی ایران (طبقه‌های شدت شاخص براساس شکل ۲: خشکسالی‌های بسیار شدید (ED)، شدید (SD)، متوسط (MD)، ضعیف (WD)، نرمال (N) و ترسالی‌های بسیار شدید (EW)، شدید (SW)، متوسط (MW)، ضعیف (WW) می‌باشد).

جایگاه ارزش افزوده کشاورزی ایران در اقتصاد ملی

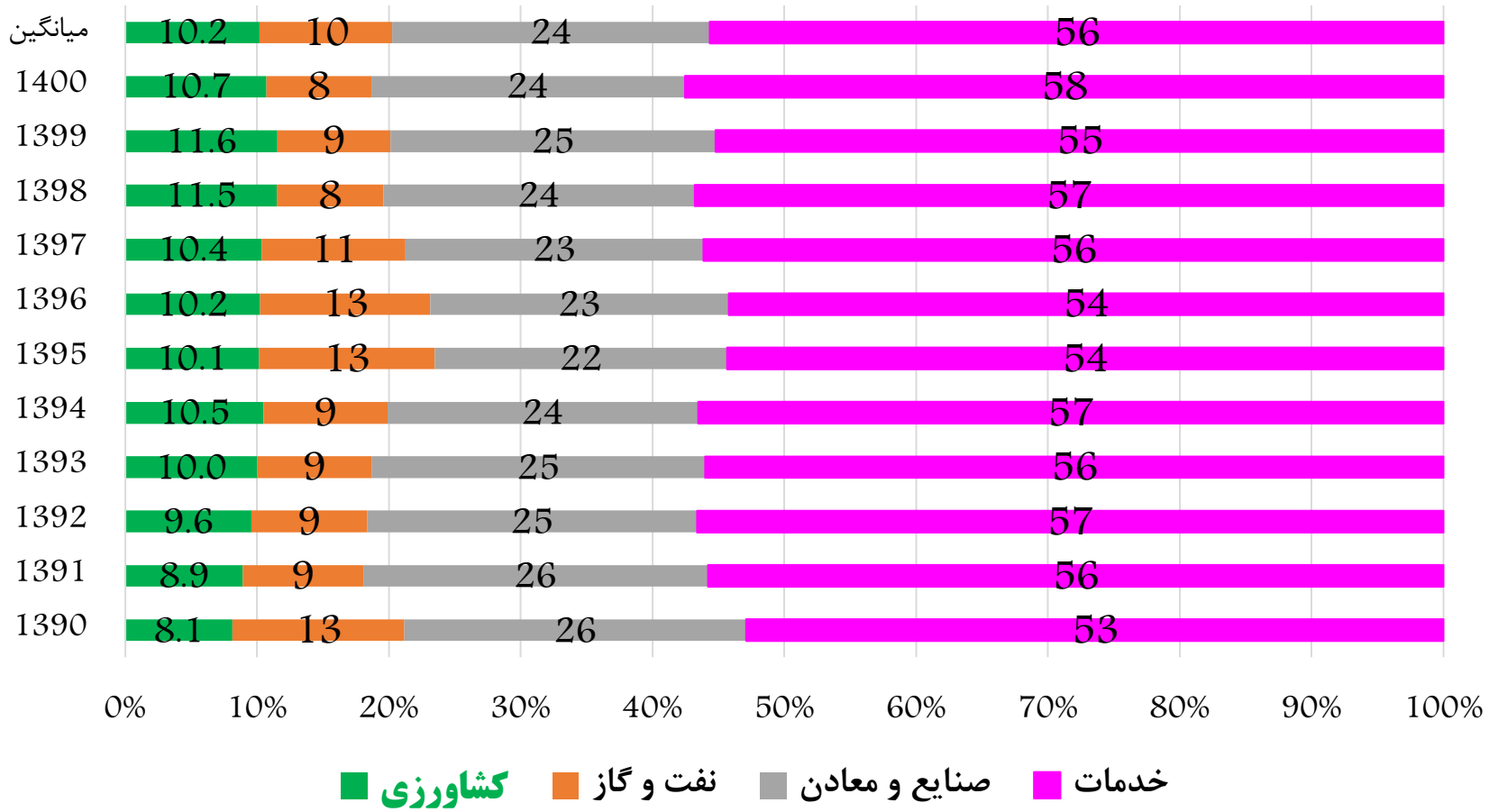
میزان ارزش افزوده بخشهای اقتصادی ایران در دهه ۱۳۹۰

(هزار میلیارد ریال، ۱۰۰-۱۳۹۵)

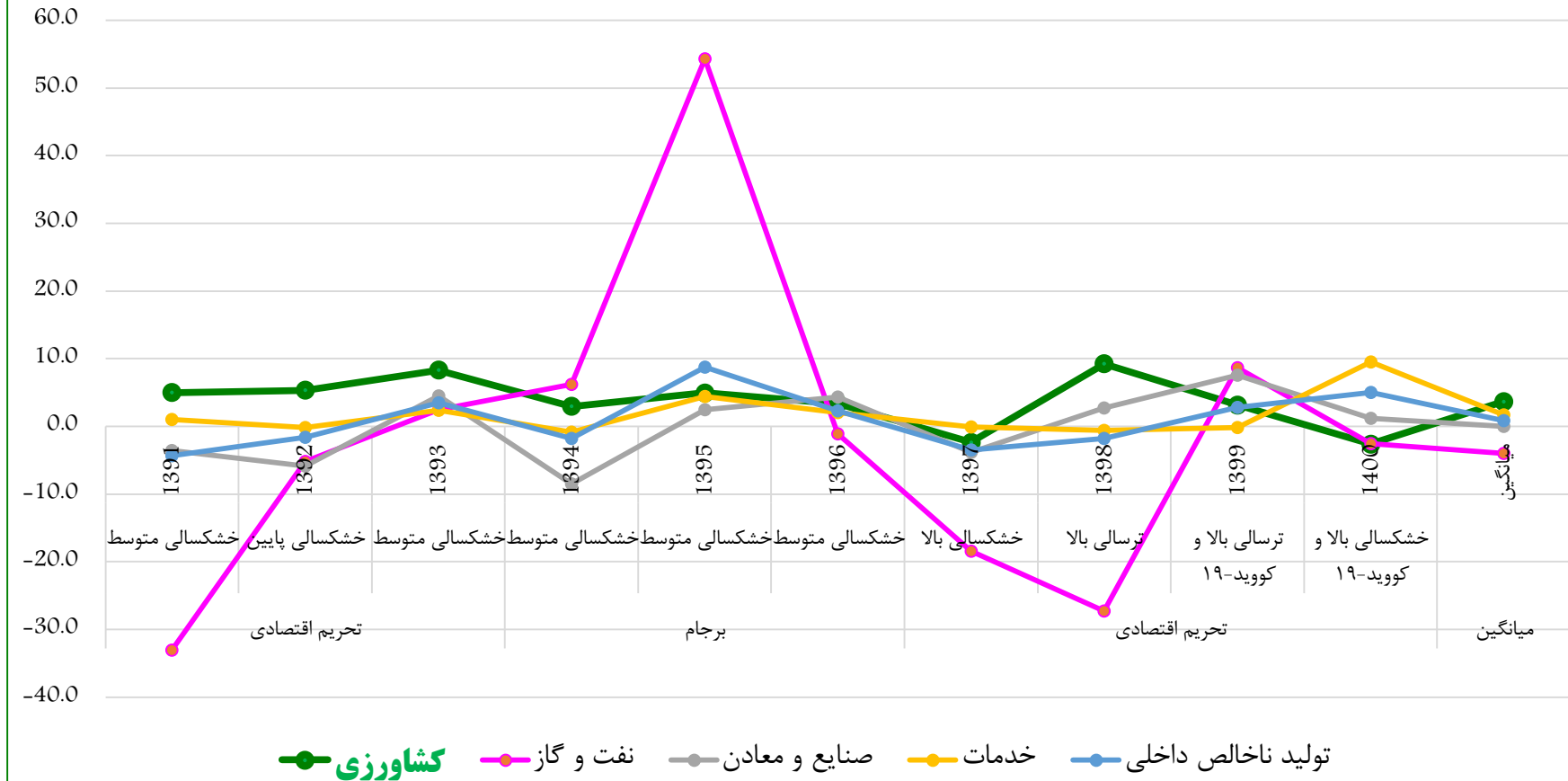

سهم ارزش افزوده بخشهای اقتصادی ایران
(درصد، ۱۰۰=۱۳۹۵)

رشد ارزش افزوده بخشهای اقتصادی

(درصد، ۱۰۰=۱۳۹۵)

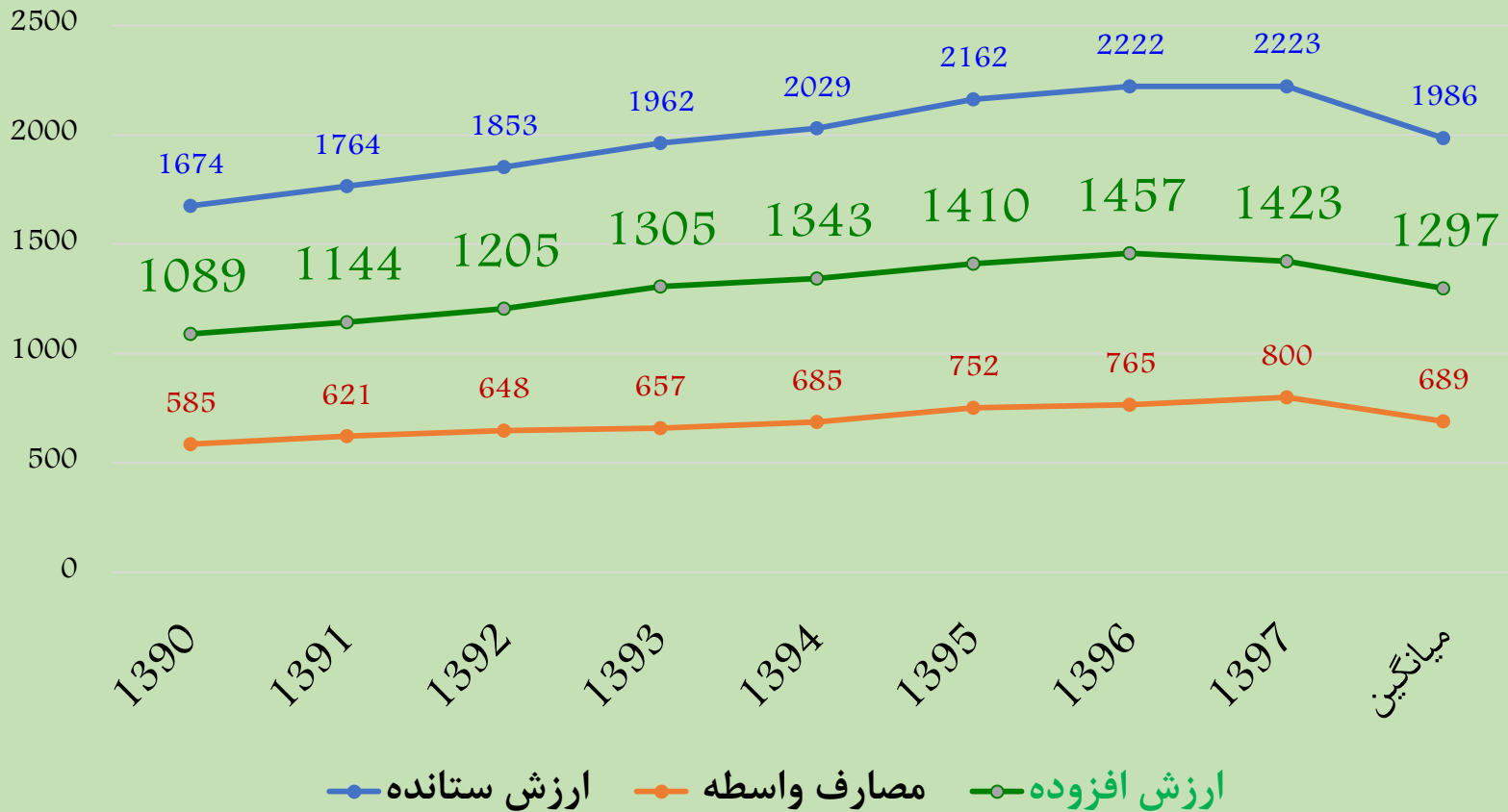

ارزش ستانده، هزینه واسطه و ارزش افزوده بخش کشاورزی

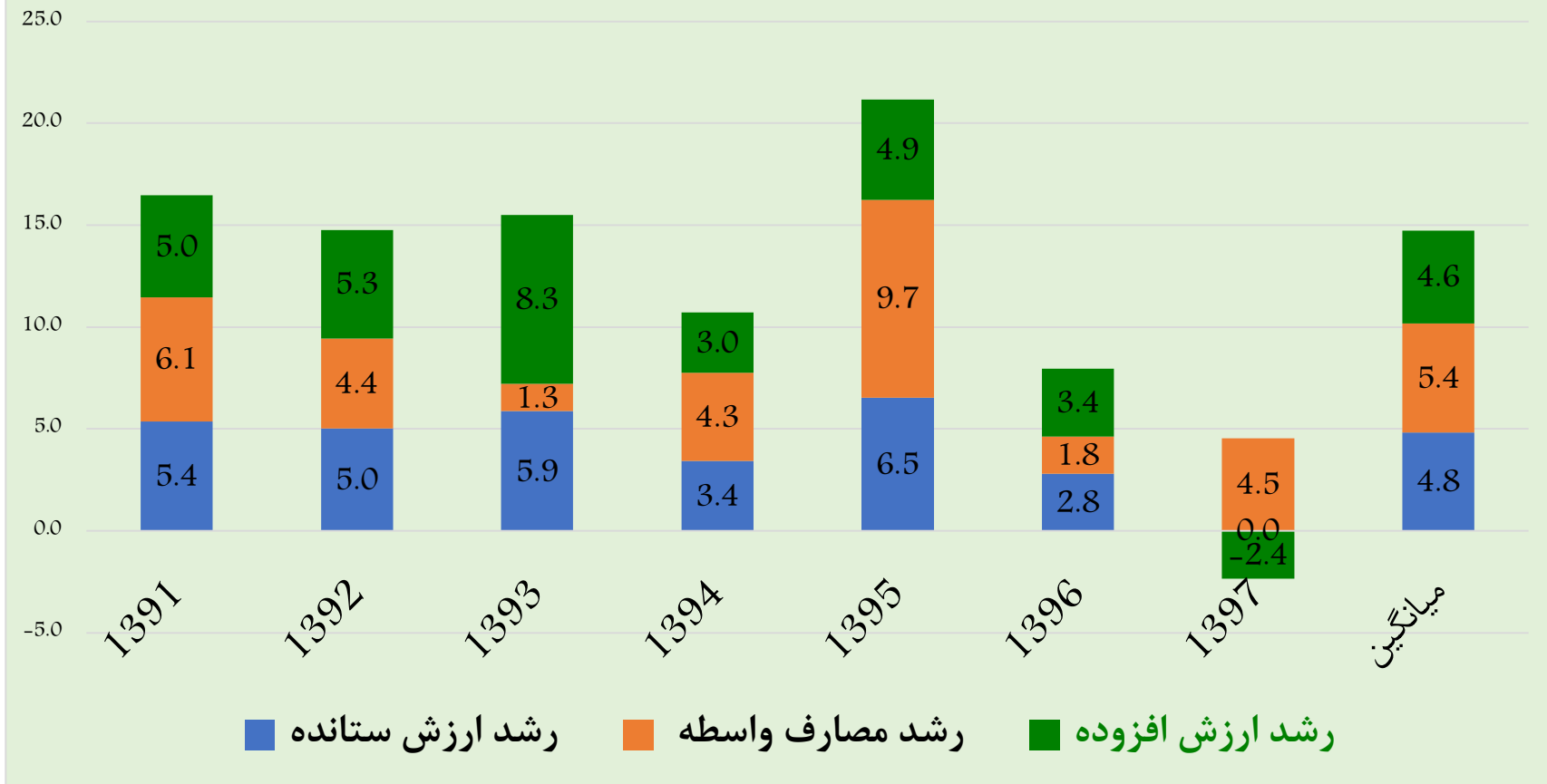
مقدار ارزش ستانده، مصارف واسطه و ارزش افزوده کشاورزی

(هزار میلیارد ریال، ۱۰۰=۱۳۹۵)

رشد ارزش ستانده، مصارف واسطه و ارزش افزوده کشاورزی ایران

(درصد، ۱۰۰=۱۳۹۵)

ارزش افزوده بخش کشاورزی

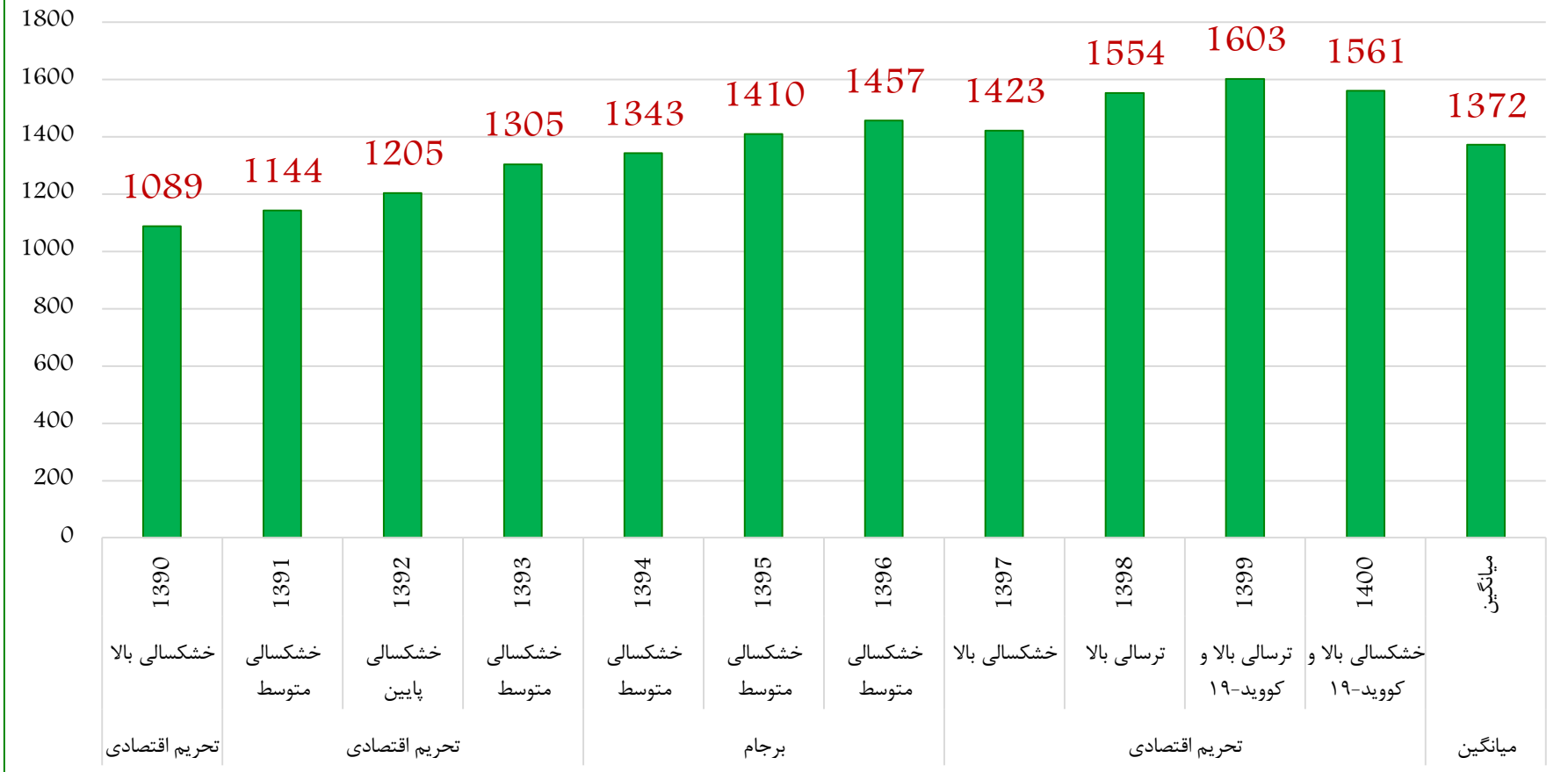
توزیع ارزش افزوده بخش کشاورزی میان زیربخشها در دهه ۱۳۹۰

(هزار میلیارد ریال، درصد، ۱۰۰=۱۳۹۵)

ماه‌گیری		جنگلداری		دامپروری و شکار		زراعت و خدمات کشاورزی وابسته		کل بخش	شرح
مقدار	سهم	مقدار	سهم	مقدار	سهم	مقدار	سهم		
۳۸	۴۱	۰.۶۳	۶.۹	۳۲	۳۵۱	۶۳	۶۹۰	۱۰۸۹	۱۳۹۰
۴.۱	۴۷	۰.۶۱	۶.۹	۳۲	۳۶۶	۶۳	۷۲۴	۱۱۴۴	۱۳۹۱
۴.۶	۵۶	۰.۵۲	۶.۲	۳۱	۳۷۰	۶۴	۷۷۳	۱۲۰۵	۱۳۹۲
۴.۶	۶۰	۰.۵۹	۷.۷	۳۲	۴۱۴	۶۳	۸۲۴	۱۳۰۵	۱۳۹۳
۴.۶	۶۲	۰.۴۷	۶.۳	۳۰	۳۹۶	۶۵	۸۷۹	۱۳۴۳	۱۳۹۴
۴.۸	۶۸	۰.۳۸	۵.۴	۲۹	۴۰۲	۶۶	۹۳۴	۱۴۱۰	۱۳۹۵
۵.۱	۷۵	۰.۳۴	۴.۹	۲۹	۴۲۹	۶۵	۹۴۸	۱۴۵۷	۱۳۹۶
۵.۵	۷۹	۰.۰۹	۱.۳	۳۱	۴۳۵	۶۴	۹۰۸	۱۴۲۳	۱۳۹۷
۵	۶۱	۰.۴۵	۶	۳۱	۳۹۵	۶۴	۸۳۵	۱۲۹۷	میانگین

مقدار ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران در دهه ۱۳۹۰

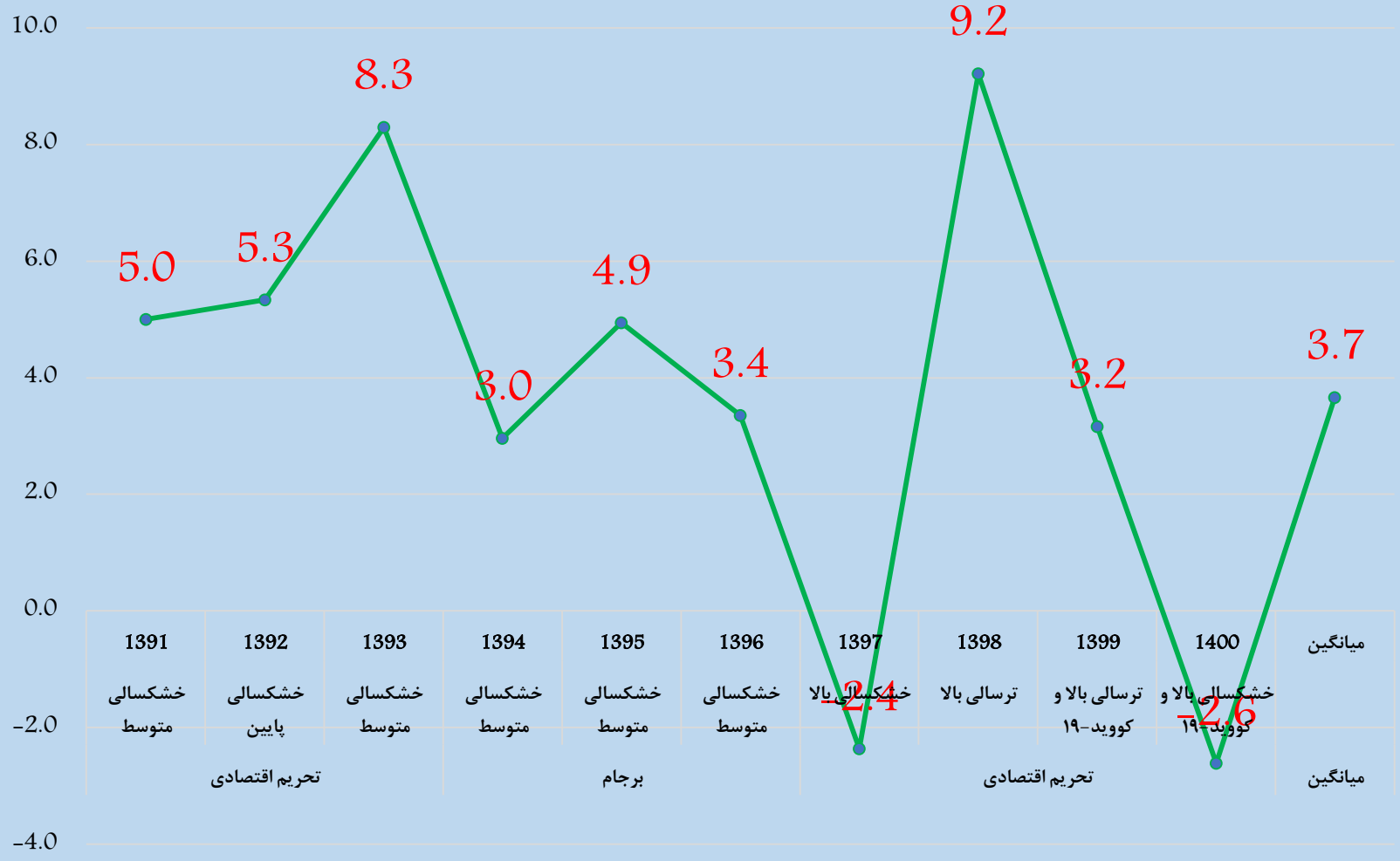
(هزار میلیارد ریال، ۱۰۰=۱۳۹۵)

رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران در دهه ۱۳۹۰

(درصد، ۱۳۹۵=۱۰۰)

عوامل موثر بر ارزش افزوده کشاورزی

عوامل موثر بر ارزش افزوده کشاورزی ایران در دهه ۱۳۹۰

عوامل درونزا

عوامل برونزا

کویید-۱۹

✓ تحریم اقتصادی

✓ ناملایمات اقلیمی

✓ (خشکسالی شدید در سالهای ۱۳۹۷ و ۱۴۰۰ و سیل ابتدای ۱۳۹۸، افزایش میانگین دمای فصول بهار و تابستان)

بر اساس مبنای محاسباتی

- با توجه به روش محاسبه‌ی ارزش افزوده (هزینه‌های واسطه‌ای تولید - ارزش تولید = ارزش افزوده)، از نظر تئوری، تغییرات ارزش افزوده کشاورزی متاثر از دو گروه عوامل خواهد بود:

الف). عوامل موثر بر ارزش تولید: با توجه به این که ارزش تولید خود از دو پارامتر «مقدار تولید کالاها و خدمات نهایی» و «قیمت آن‌ها» تشکیل شده و متاثر است، لذا هر گونه عواملی که «مقدار تولید کالاها و خدمات نهایی» را تحت تاثیر قرار دهد، به طور مستقیم می‌توانند مقدار ارزش افزوده را نیز تغییر (کاهش یا افزایش) دهند. اگر ارزش افزوده بر مبنای «قیمت‌های جاری» محاسبه گردد، آثار تغییر «قیمت کالاها و خدمات نهایی» بر ارزش تولید نیز همانند آثار تغییر «مقدار تولید کالاها و خدمات نهایی» خواهد بود.

ب). عوامل موثر بر هزینه‌های واسطه‌ای تولید:

عوامل موثر بر ارزش تولید

در ارزش افزوده بر مبنای قیمت‌های جاری:

$$PV_n = f(P_k, Q_k)$$

$$dPV_n = f(dP_k, dQ_k)$$

PV_n : ارزش تولید بر مبنای قیمت‌های جاری

P_k : قیمت کالا یا خدمت نهایی k

Q_k : مقدار کالا یا خدمت نهایی k

d : بیانگر تغییر

در ارزش افزوده بر مبنای قیمت‌های ثابت سال پایه:

$$PV_r = f(P_k, Q_k)$$

$$dPV_r = f(dQ_k)$$

PV_r : ارزش تولید بر مبنای قیمت‌های واقعی (سال پایه)

نتیجه اول: هر عاملی (نظیر بهره‌وری عوامل تولید، مدیریت، نهاده‌های تولید، عوامل اقلیمی و ...) که بتواند میزان تولید کالاها و خدمات تغییر دهد، «مقدار تولید کالاها و خدمات نهایی» را نیز تحت تاثیر قرار خواهد داد.

عوامل موثر بر هزینه های واسطه ای تولید

در ارزش افزوده بر مبنای قیمت های جاری:

$$CV_n = f(P_m, I_m)$$

$$dCV_n = f(dP_m, dI_m)$$

CV_n : مقدار هزینه های واسطه ای تولید بر مبنای قیمت های جاری

P_m : قیمت نهاده ی واسطه ای m

I_m : مقدار نهاده ی واسطه ای m

d : بیانگر تغییر

در ارزش افزوده بر مبنای قیمت های ثابت سال پایه:

$$CV_r = f(P_m, I_m)$$

$$dCV_r = f(dI_m)$$

CV_r : هزینه های واسطه ای تولید بر مبنای قیمت های واقعی (سال پایه)

نتیجه دوم: هر عاملی (نظیر بهره وری) که بتواند میزان مصرف نهاده ها را تغییر دهد، «مقدار هزینه های واسطه ای» را نیز متاثر خواهد کرد.

نتیجه سوم:

- (۱). شناسایی دقیق عوامل موثر بر ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی ایران در سال‌های گذشته، نیازمند مطالعات دقیق مبتنی بر تکنیک‌های اقتصادسنجی و دیگر روش‌های علمی مرسوم و برآورد مدل‌های رگرسیونی مرتبط با رشد اقتصادی و ارزش افزوده خواهد بود.
- (۲). مطالعات علمی پراکنده برای دوره‌های زمانی گوناگون، اثر معنیدار سرمایه‌گذاری (موجودی سرمایه)، نیروی کار (در قالب‌های ماهر، نیمه ماهر، متخصص و با تجربه) و بهره‌وری نیروی کار و سرمایه و ... را بر تغییرات ارزش افزوده (نرخ رشد اقتصادی) بخش کشاورزی ایران نشان داده‌اند.

عوامل موثر بر تغییرات ارزش افزوده کشاورزی

الف). عوامل موثر بر مقدار و قیمت تولید محصولات کشاورزی

ب). عوامل موثر بر مقدار مصرف و قیمت نهاده های کشاورزی

ج). آثار پسین و پیشین دیگر بخشهای اقتصادی

د). سایر عوامل

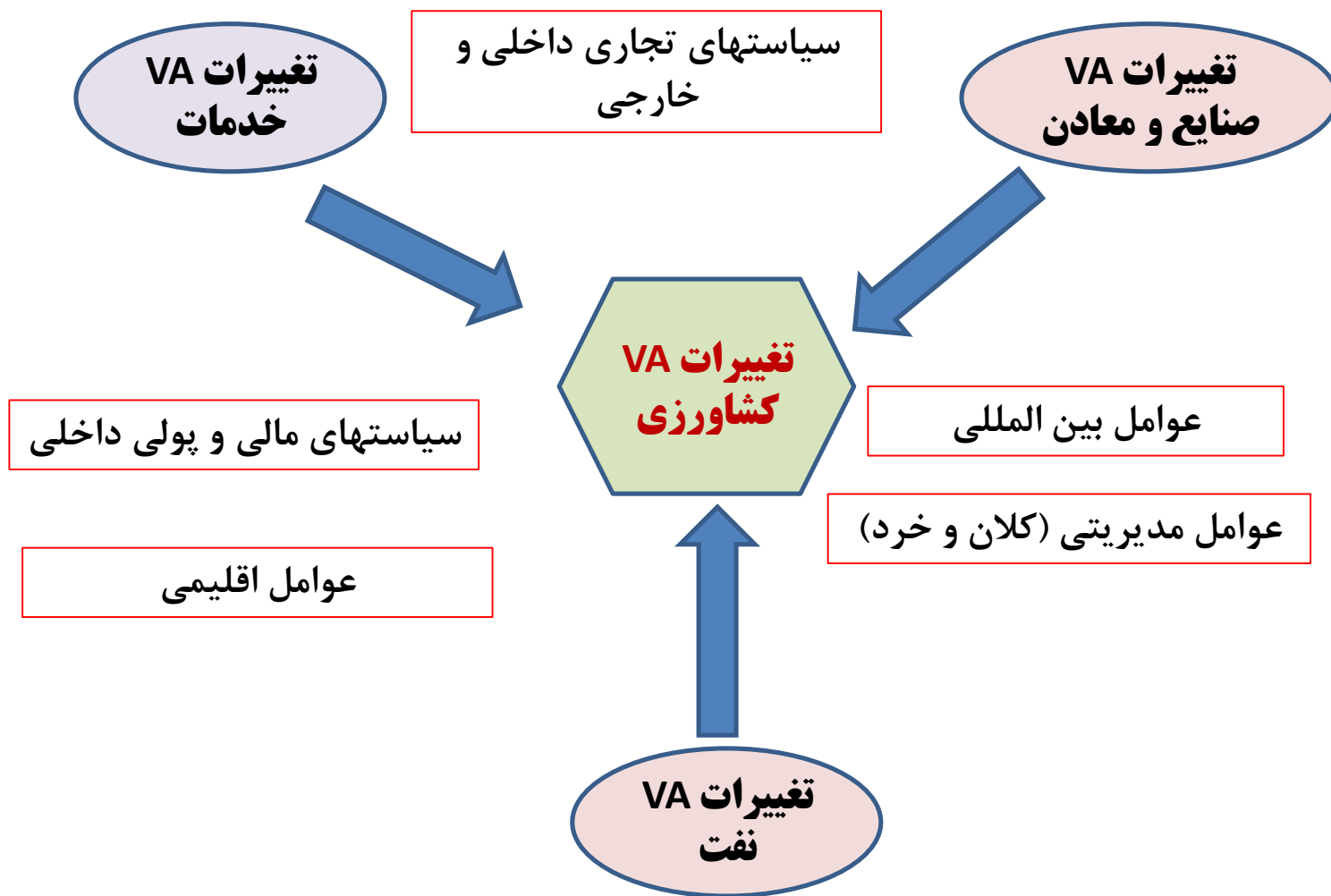
عوامل اقتصادی

+

عوامل غیر اقتصادی

نقش سایر بخشهای اقتصادی بر تغییرات ارزش افزوده کشاورزی

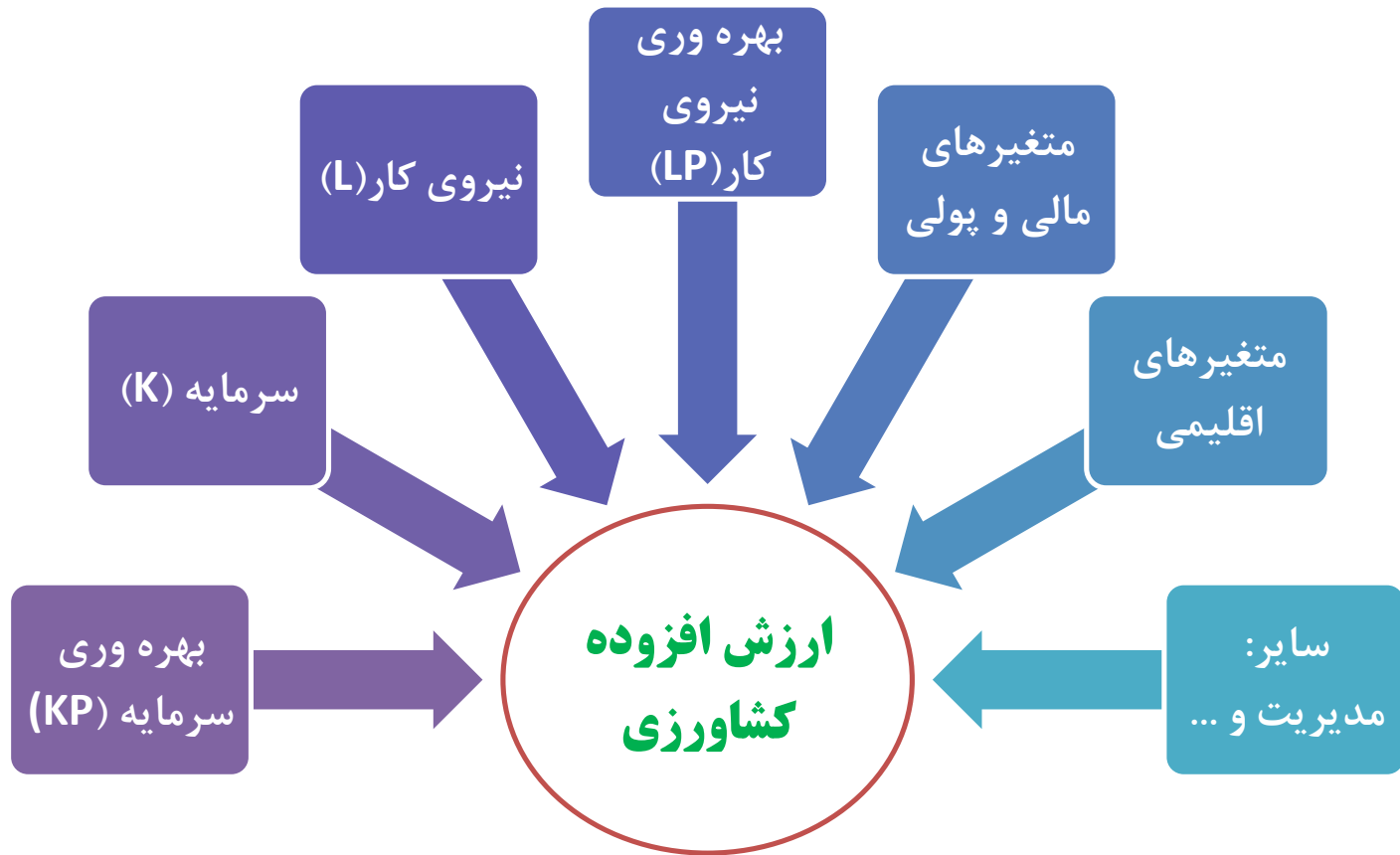
مهمترین عوامل موثر بر ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران بر اساس مطالعات انجام شده

نتایج مطالعه	پژوهشگر و عنوان مطالعه
اندازه دولت، تاثیر مثبت و معنیداری بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی دارد.	رفیعی و زیبایی (۱۳۸۲) «اندازه دولت، رشد اقتصادی و بهره وری نیروی کار در بخش کشاورزی»
رشد اقتصاد ایران را طی برنامه های توسعه قبل از انقلاب (۱۳۵۶-۱۳۴۲) متأثر از رشد موجودی سرمایه فیزیکی و رشد نیروی کار (پیروی از رشد اقتصادی برونزا) و در برنامه های توسعه بعد از انقلاب، ناشی از رشد موجودی سرمایه فیزیکی، رشد نیروی کار و رشد بهره وری کل عوامل (پیروی از رشد اقتصادی درونزا) بوده است.	شاه آبادی (۱۳۸۴) «منابع رشد اقتصاد ایران»
رشد سرمایه انسانی و رشد فناوری دارای تاثیر مثبت معناداری بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی بوده اند.	هنرآموز (۱۳۸۴) «مدل رشد بخش کشاورزی ایران با کید بر فناوری و سرمایه انسانی»
وجود یک رابطه قوی یک طرفه از گسترش مالی به سمت رشد اقتصادی کشاورزی	حسن پورکاشانی و زیبایی (۱۳۸۶) «بررسی رابطه میان گسترش مالی و رشد اقتصادی با تاکید بر بخش کشاورزی (داده های سری زمانی در ۱۰ کشور آسیایی و آفریقایی)»
رشد کشاورزی را از طریق رابطه مبادله داخلی و تعدیلات بازار عوامل به رشد اقتصادی غیرکشاورزی مرتبط می دانند و با تجزیه عوامل تعیین کننده رشد کشاورزی بر اهمیت اثرات قیمتی، اثر رشد نهاده ها و بهره وری کل عوامل بر این رشد صحنه می گذارند.	حسینی و سلامی (۱۳۸۶) «منابع رشد بخشی در اقتصاد ایران: مورد بخش کشاورزی»

نتایج مطالعه	مطالعه
وجود اثربخشی غیرخطی اندازه دولت بر رشد بخش کشاورزی.	<p>زیبایی و مظاهری (۱۳۸۸)</p> <p>«اندازه دولت و رشد اقتصادی در ایران با تاکید بر رشد بخش کشاورزی: رهیافت رگرسیون آستانه‌ای»</p>
وجود یک رابطه دو سویه بین رشد اقتصادی کشور و رشد بخش کشاورزی کشور در یک دوره بلندمدت.	<p>فلسفیان (۱۳۸۹)</p> <p>«بررسی رابطه علی بین رشد بخش کشاورزی و رشد اقتصادی در ایران»</p>
کنترل نرخ ذخیره احتیاطی به عنوان معیار سرکوب مالی، تاثیر منفی بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی دارد.	<p>منصوری و همکاران (۱۳۹۱)</p> <p>«بررسی تاثیر سرکوب مالی بر رشد اقتصادی در بخش کشاورزی مطالعه موردی: ایران (۹۶-۱۳۴۱)»</p>
<ul style="list-style-type: none"> ○ به طور کلی توسعه بازار مالی اثر مثبتی بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی دارد، اما در کشور های در حال توسعه، این رابطه در مقایسه با کشورهای توسعه یافته چندان قابل توجه نیست. ○ سرمایه گذاری مستقیم خارجی در هر دو گروه از کشورها تقویت رشد اقتصادی بخش کشاورزی را در پی داشته، اما در کشور های در حال توسعه این رابطه ضعیف تر می باشد. ○ در کشور های در حال توسعه تاثیر بازار مالی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی، عمدتاً از کانال بازار پول محقق می گردد. در حالی که این امر در کشور های توسعه یافته، بیشتر از جانب بازار سرمایه صورت می گیرد. 	<p>خسروی و همکاران (۱۳۹۳)</p> <p>«نقش بازار مالی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی رهیافت داده های ترکیبی پویا»</p>
<ul style="list-style-type: none"> ○ اثر مثبت دموکراسی و مخارج تحصیل، صادرات مواد خام کشاورزی، درجه باز بودن اقتصاد. بر رشد اقتصادی ○ اثر منفی نرخ تورم بر رشد اقتصادی 	<p>حیدری، علی نژاد و جهانگیرزاده (۱۳۹۳)</p> <p>43 «بررسی رابطه دموکراسی و رشد اقتصادی: مطالعه موردی کشورهای D8 (۲۰۱۱-۱۹۹۶)»</p>

نتایج مطالعه	مطالعه
<p>۱). نقش سرمایه فیزیکی در بخش کشاورزی/ایران از سایر انواع سرمایه بیشتر است.</p> <p>۲). پس از سرمایه فیزیکی، سرمایه اجتماعی (رخ تغییرات جاده آسفالته و نرخ دسترسی به تلفن روستایی) به طور نسبی دارای نقش مهمی در تولید کشاورزی است. برای سرمایه انسانی (نرخ ثبت نام در نهضت سوادآموزی و نرخ ثبت نام در مدارس ابتدایی) در بخش کشاورزی، مساعدت حایز اهمیتی به دست نیامد.</p>	<p>عمرانی و فرجزاده (۱۳۹۴)</p> <p>«نقش انواع سرمایه در رشد بخش کشاورزی ایران»</p>
<p>تأثیر بی ثباتی صادرات بر تولید بخش کشاورزی، منفی و اثر متغیرهای صادرات، واردات، سرمایه و نرخ ارز واقعی، مثبت و معنیدار و تأثیر نیروی کار، منفی و معنی دار است.</p>	<p>پیش بهار و همکاران (۱۳۹۴)</p> <p>«بررسی آثار ناپایداری و نوسانات تجاری کشاورزی بر رشد بخش کشاورزی در ایران»</p>
<p>تسهیلات پرداختی بر ارزش افزوده زیر بخشهای مختلف کشاورزی دارای تأثیر مثبت و کاملاً معنی دار می باشد.</p>	<p>عزیزی و مهرابی بشرآبادی (۱۳۹۶)</p> <p>«بررسی تاثیر تسهیلات پرداختی بانک کشاورزی بر رشد زیر بخش های کشاورزی»</p>
<p>تحریمها با درجات متفاوت، بهره‌وری و کارایی بخش‌های مختلف را تحت تأثیر قرار داده‌اند.</p>	<p>محمودی و همکاران (۱۳۹۸)</p> <p>«تجزیه و تحلیل بهره‌وری کل عوامل تولید در بخش های منتخب با وجود شاخص تحریم‌های اقتصادی»</p>
<p>۱). رشد بخش کشاورزی عموماً در بلندمدت و با شدت متفاوت از شاخصهای حکمرانی خوب اثر می پذیرد.</p> <p>۲). در ایران نیز کارآمدی دولت و کیفیت و چگونگی تنظیم قوانین، تاثیرگذارترین شاخصهای حکمرانی هستند و ثبات سیاسی و فقدان خشونت، کنترل فساد، حاکمیت قانون و انتقاد و پاسخگویی در رتبه های بعدی قرار دارند.</p>	<p>حاجی میرزا و شاکری بستان‌آباد (۱۳۹۹)</p> <p>«بررسی میزان اثرپذیری رشد بخش کشاورزی از کیفیت حکمرانی خوب»</p>
<p>بین رشد بخش کشاورزی و اعتبارات بانک کشاورزی، ارتباط مثبت وجود دارد.</p>	<p>پروا و همکاران (۱۴۰۰)</p> <p>«تاثیر اعتبارات بانک کشاورزی بر رشد و اشتغال بخش کشاورزی در ایران (با استفاده از داده های پانل استانی)»</p>

عوامل اصلی موثر بر ارزش افزوده بخش کشاورزی

سه پرسش کلیدی:

- مدیران کلان کشور تا چه اندازه می توانند عوامل مزبور را تحت تاثیر قرار بدهند؟
- مدیران کلان بخش کشاورزی چطور؟
- اثرگذاری خود کشاورزان چقدر است؟

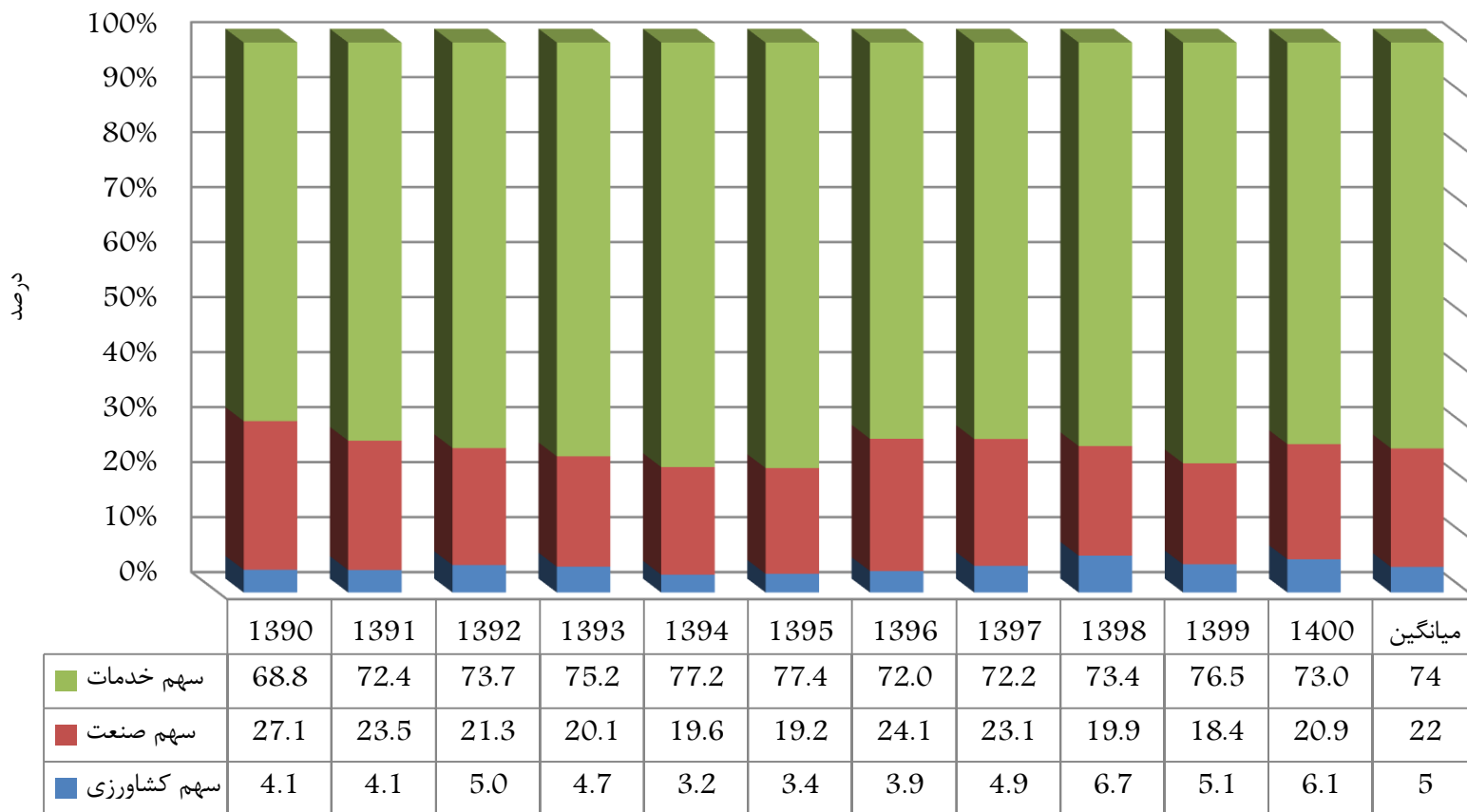
سرمایه گذاری کشاورزی: یکی از مهمترین عوامل موثر

ویژگیهای سرمایه گذاری کشاورزی ایران

- کم و نامتناسب با نیاز و جایگاه بخش کشاورزی (سهام).
- پراکندگی نامتوازن میان ابزارآلات و ساختمان.
- نامشخص بودن سهم بخشهای دولتی و غیر دولتی.
- نامشخص بودن سهم زیربخشها و فعالیتهای کشاورزی.

توزیع سرمایه گذاری سالانه در اقتصاد ایران در دهه ۱۳۹۰

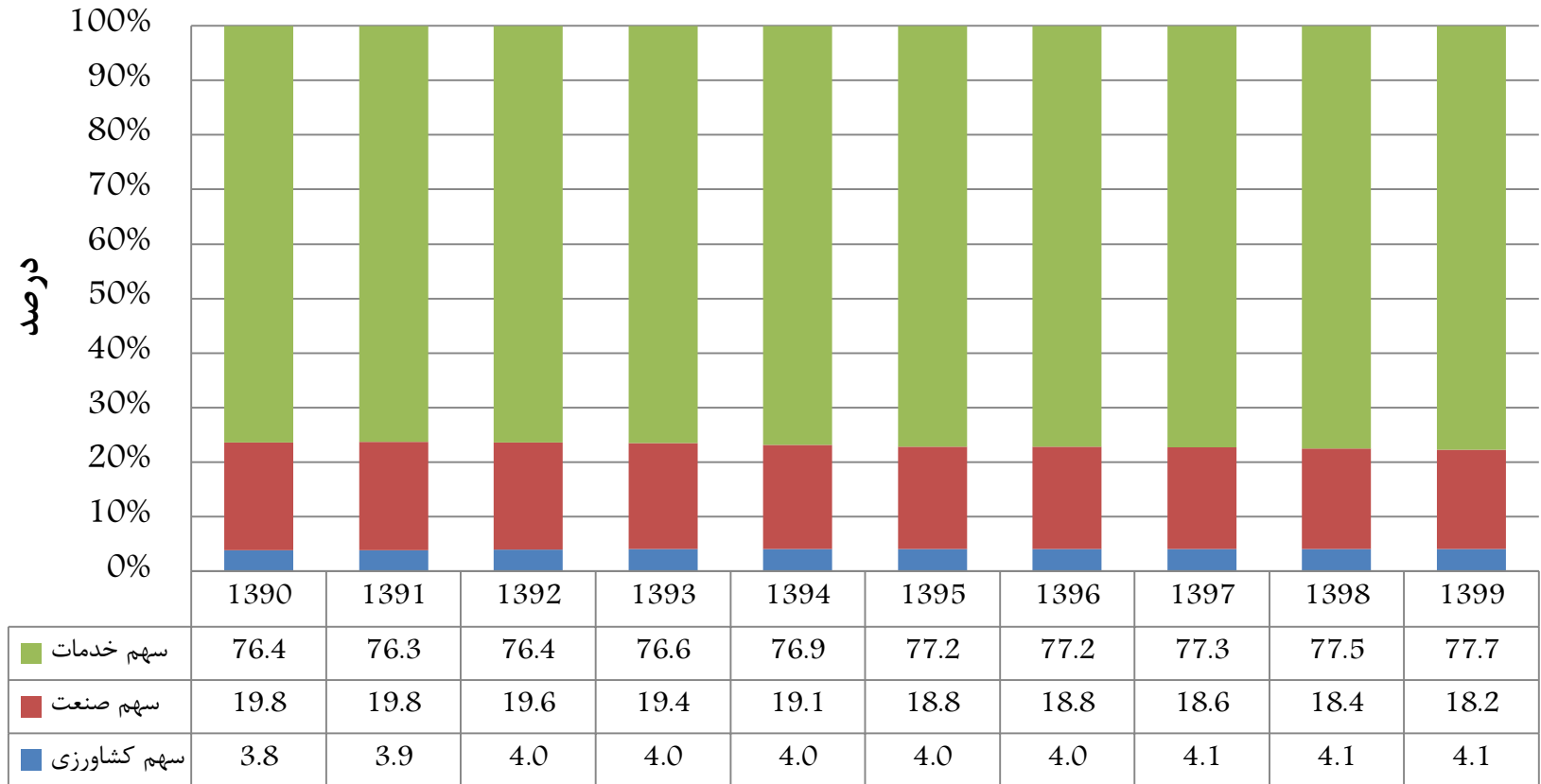
(درصد، ۱۰۰=۱۳۹۵)

سهم سرمایه گذاری در بخش کشاورزی (تولید مواد خام) از کل سرمایه گذاری در اقتصاد کشور، همواره **کمتر** از **نصف** سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی کشور (میانگین سهم ارزش افزوده ۱۰ درصد در دهه ۱۳۹۰) بوده است.

توزیع موجودی سرمایه خالص در اقتصاد ایران در دهه ۱۳۹۰

(درصد، ۱۰۰=۱۳۹۵)

بررسی سهم موجودی سرمایه خالص بخش کشاورزی از کل موجودی سرمایه خالص اقتصاد کشور، نشان می‌دهد که سهم این متغیر در کل موجودی سرمایه خالص کشورمان، **کمتر از نصف** سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی (میانگین ۱۰ درصد در دهه ۱۳۹۰) می‌باشد. یعنی ادامه فرآیند منجر به استهلاک بیشتر سرمایه‌های موجود و فشار بیشتر بر منابع پایه می‌شود.

نیروی کار کشاورزی: یکی دیگر از عوامل موثر

ویژگیهای نیروی کار کشاورزی ایران

ویژگیهای نیروی کار بالقوه

- دارای تحصیلات دانشگاهی،
- جوان،
- ریسک پذیر،
- پر توقع،
- آرمانگرا،
- راحت طلب،
- فاقد منابع تولید.

ویژگیهای نیروی کار بالفعل

- عمدتاً بیسواد یا کم سواد،
- مسن،
- قانع،
- واقعگرا،
- زحمتکش،
- ریسک گریز،
- دارای سوء تغذیه،
- **ماهر** اما غیر مدیر و سنتی.

مهمترین راهکارهای افزایش ارزش افزوده بخش کشاورزی

الف). راهکارهای ایجابی ب). راهکارهای سلبی

- افزایش نهاده های تولید کشاورزی (محدودیت آب و خاک)
- بهبود مدیریت کلان بخش و واحدهای تولیدی (دارای محدودیت).
- اصلاح زیرساختهای کشاورزی.
- عدم اتخاذ سیاستهای مخرب در خارج از بخش (حوزه های بازار، تجارت و ...).
- اتخاذ سیاستهای مناسب در خارج از بخش کشاورزی.
- تغییر در ساختار و ترکیب نیروی کار کشاورزی.
- .....

نتیجه:

برای افزایش ارزش افزوده بخش کشاورزی بایستی در کنار سیاستهای ملی نسبت به اتخاذ و اجرای سیاستهای مناسب در سطوح منطقه ای، استانی و ... و همچنین در سطح تشکلهای تولیدی اقدامات لازم صورت پذیرد (**همه کشاورزان را نباید با یک سیاست هدایت کرد**).

چالش‌های فراروی ارزش افزوده کشاورزی ایران

- ❖ تغییرات اقلیمی (خشکسالی، تغییرات شدید دما و ...)
- ❖ تخریب منابع پایه (آب، خاک، محیط زیست و ...)
- ❖ نیروی کار نامناسب (مسن، ریسک‌گریز، بیسواد/کم‌سواد و ...)
- ❖ نگاه ابزاری به بخش کشاورزی (کشاورز و کشاورزی، هدف اصلی سیاستها و برنامه‌ها نیست)
- ❖ سرمایه‌گذاری پایین
- ❖ رابطه مبادله نابرابر با سایر بخشهای اقتصادی (خروج منابع مالی از بخش و ...)
- ❖ افزایش هزینه تولید

نتایج و پیشنهادها

نتیجه گیری

- (۱). دو زیربخش **زراعت و باغبانی** و **دامپروری و شکار**، حدود از ۹۵ درصد ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران را تشکیل می دهند (وابستگی بالای ارزش افزوده بخش به شرایط اقلیمی).
- (۲). مقدار ارزش افزوده، متاثر از مقدار ارزش تولید و مقدار هزینه های واسطه ای تولید است و هر عاملی که روی این دو پارامتر تعیین کننده، موثر باشند، ارزش افزوده را نیز تحت تاثیر قرار خواهد داد.
- (۳). رشد اقتصادی بخش کشاورزی ایران، با چالشهای بزرگی مواجه است که در کوتاهمدت نمی توان آنها را بر طرف ساخت.

پیشنهادها

- با توجه به **اثرپذیری بالای ارزش افزوده‌ی کشاورزی** از **خشکسالی**، پیشنهاد می‌شود که در راستای حفظ روند و افزایش رشد مثبت گذشته و جلوگیری از تعمیق رکود اقتصادی گروه کشاورزی در آینده، در کنار **تامین نهاده‌های مورد نیاز** از دو منظر **عرضه‌ی فیزیکی و قیمتی** به صورت ویژه توسط دولت، **مدیریت آثار و تبعات خشکسالی و تعمیق آن در آینده** در بخش کشاورزی نیز به صورت جدی مورد توجه قرار گیرد.
- **به کارگیری دانش‌آموختگان کشاورزی** (با توجه به دانش، جوانی و ریسک‌پذیری) و جایگزینی تدریجی آن‌ها با نیروی کار کنونی فعال در بخش کشاورزی (با ویژگی‌های پیری، کم سواد/ بیسواد و ریسک‌گریزی) می‌تواند ارتقای بهره‌وری سرمایه و نیروی کار، به کارگیری سرمایه‌ی بیشتر و فناوری‌های جدید را در بخش کشاورزی ایران تسریع و تسهیل نموده و به رشد و شکوفایی اقتصادی کشاورزی کشور کمک نماید.

پیشنهادها

- در راستای جلوگیری از تخریب بیشتر منابع پایه‌ی کشاورزی (آب، خاک و تنوع زیستی) و تثبیت بلندمدت رشد اقتصادی کشاورزی از یک سو و مدیریت تبعات مخرب خشکسالی و تحریم اقتصادی در بخش کشاورزی از دیگر سو، پیشنهاد می‌شود که برای «**جهش تامین منابع مالی**» برای این بخش به شکل افزایش سرمایه‌گذاری هدفمند در زیربنای آب و خاک و فعالیت‌های اولویت‌دار (نظیر کشت‌های گلخانه‌ای، نوسازی ابزارها و ماشین‌آلات کشاورزی و ...) با فوریت برنامه‌ریزی و اقدام شود.
- برای افزایش ارزش افزوده بخش کشاورزی بایستی در کنار سیاست‌های ملی نسبت به اتخاذ و اجرای سیاست‌های مناسب و متناسب در سطوح منطقه‌ای، استانی و ... و همچنین در سطح تشکلهای تولیدی اقدامات لازم صورت پذیرد (**همه کشاورزان را نباید با یک سیاست هدایت کرد**).

با تشکر